

OMUL ȘI MEDIUL ÎN CULTURA PETREȘTI

Evoluția societății umane este privită de științele istorice, inclusiv de arheologie, cu preponderență din punct de vedere temporal. Derularea în timp a existenței umane are întâietate în fața dimensiunilor teritoriale dar atât timpul cât și spațiul, habitatul, a avut influență asupra comunităților umane, chiar și preistorice. Corelarea factorilor timp și spațiu ne oferă un complex determinant.

În acest sens geografia, considerată până acum doar o știință chorologică cu o atitudine geocentristă, pune accent pe surprinderea factorului antropic și a mediului ambiant (MAC 1988, 867). Arheologia tinde spre analize complexe care vizează și spațiul geografic în care s-au dezvoltat anumite comunități umane.

Comunitățile umane au existat într-un cadru anume cu care ei au intrat în interacțiune. Relațiile obiective om-natură au antropizat mediul ambiant omul nefiind mulțumit doar să primească el fiind preocupat în a produce. Prin toate manifestările lui materiale și spirituale omul devine componentă a mediului ambiant dar activitățile lui de producător și consumator îl plasează și în ipostaza de beneficiar al acestuia (CUCU 1974, 11).

Geografia, prin latura ei socială, nu se limitează doar la fenomenele de ordin biologic ale omului ci își prelungește cercetările atingând și fenomenele economice, sociale și culturale (CUCU 1974, 7). O altă știință încadrată geografiei, geografia populațiilor, a așezărilor, abordează o comunitate umană din următoarele puncte de vedere: răspândirea în spațiu; dinamica; structură demografică, socială și economică și mobilitate în timp și spațiu.

Aceste laturi pot fi urmărite în cazul comunităților preistorice, fiecare perioadă istorică imprimând caractere distincte evoluției populațiilor atât sub raport cantitativ cât și calitativ (CUCU 1974, 11).

Legat strict de existența unei comunități este habitatul. Max Sorre definește acest habitat ca fiind sinteza condițiilor de viață umane, ce reflectă viața și aspirațiile lor (CUCU 1974, 162). Habitatul uman are două componente esențiale:

- locuirea sau așezarea (mediul artificial creat de om unde se desfășoară toate activitățile colective sau individuale);

- mediul natural (elementele specifice cadrului geografic respectiv) (CUCU 1974, 162).

Cadrul geografic comportă anumite calități care oferă condiții pentru permanentizarea sau atracția temporară a unei comunități: caracterul topografic al reliefului;; accesibilitatea; condiții climatice; vegetație; fertilitatea solului; prezența și caracterul rețelei hidrografice (ape curgătoare, lacuri etc.); resurse ale subsolului (CUCU 1974, 47).

Așezări ale culturii Petrești au fost atestate în peste 100 de puncte în Transilvania. Majoritatea le găsim în Podișul Transilvaniei și în zonele marginale depresionare, care actual se găsesc în cuprinsul a șase județe: Alba, Cluj, Mureș, Brașov, Sibiu și Hunedoara.

Linia directoare de stabilire a acestor comunități o constituie râul Mureș, extinderea maximă având loc în ultima fază, spre zone situate la altitudini mai ridicate.

Mergând pe aceste coordonate vom încerca o reconstituire arheologică prin determinarea situațiilor paleogeografice ale terenului, dar și determinarea paleoclimei, paleofaunei, paleoflorei specifice arealului în care au fost atestate așezări ale comunităților petreștene.

România este așezată în sud-estul Europei centrale, la contactul acesteia cu Europa orientală și Europa balcanică. Ea este situată la jumătatea distanței dintre Polul Nord și Ecuator încadrându-se spațiului carpato-dunăreano-pontic. Osatura spațiului românesc sunt Carpații sud-estici, dispuși concentric. În centrul lor se situează Depresiunea Transilvaniei (*Geogr. Rom.* 1983, 25).

Formele de relief

La o analiză mai atentă putem observa că geologii consideră această unitate geografică depresiune, iar geomorfologii podiș.

Podișul sau Depresiunea Transilvaniei corespunde depresiunii tectonice a Transilvaniei cu limitele evidențiate de abrupturile munților. Începuturile conturării depresiunii au avut loc în orogeneza austriacă pentru ca în orogeneza laramică să fie schițate fracturile majore marginale (ROȘU 1973, 321). Acțiunile tectonice au determinat formarea depresiunii în trei etape (ROȘU 1973, 321-322). În Pleistocen aceasta a avut un aspect fluvio-lacustru fiind în cea mai mare parte acoperit de ape.

În Holocen zona a fost supusă colmatărilor, alunecărilor, torenților, înaintării afluenților Mureșului spre nord, toate acestea determinate de variațiile geologice ale climei (ROȘU 1973, 324), dar planul și amplitudinea de ansamblu ale procesului de modelare au fost determinate de mișcările scoarței (MIHĂILESCU 1969, 25).

Ca aspect general, Depresiunea Transilvaniei are aspectul unei *cetăți*, situată cu 1000-1800 metri mai jos decât înălțimile maxime ale munților înconjurători. Înăuntrul arcului carpatic denivelarea dintre rama de munți și dealurile transilvane este foarte puternică ea depășind pretutindeni 1000 metri, cu excepția laturii de nord-vest corespunzătoare unei culmi coborâte până sub 600 metri *jugul intracarpatic someșan* (MIHĂILESCU 1969, 19). Dominat din trei părți de munți (sud, vest și est) această unitate înclină de la nord și de la sud spre valea Mureșului, către mijloc, unde pe interfluvii altitudinea scade sub 300 metri. Întregul podiș are o înclinare vest-sud-vest către poarta largă de inflexiune tectonică dintre Munții Apuseni și masivul Parângului (MIHĂILESCU 1969, 95).

Formele caracteristice de relief sunt dealurile și colinele, rezultate din fragmentarea unor suprafețe inițiale de podiș. Aspectul deluros domină marginea răsăriteană, unde fragmentarea reliefului este accentuată, și în bazinele mijlocii ale Târnavelor. Stadiul de coline a fost atins în partea centrală, Câmpia Transilvaniei (*Geog. Rom.* 1987, 498). În interiorul depresiunii alternează interfluviile mai largi ori mai înguste cu văi care se disting prin lunci extinse și terase etajate. Ele funcționează ca arii de discontinuitate geografică relativă ce permit delimitarea subdiviziunilor de ordin secundar: zona precarpatică transilvană; Podișul Târnavelor și Podișul Someșan (*Geog. Rom.* 1987, 500).

Privind cu atenție harta răspândirii așezărilor culturii Petrești putem observa cum aceste comunități au ajuns în nord-vest până aproape de valea Someșului Mic, în nord-est n-au depășit valea Șieului, în est ating prin așezări sporadice zona depresionară marginală, în sud-est îi putem localiza în Depresiunea Brașovului, în sud avem semnalări sporadice în Depresiunea Făgărașului pentru ca înaintând spre vest, prin Depresiunile Sibiului și Apoldului, să-i întâlnim tot mai des. În partea sud-vestică pătrund pe culoarul Mureșului între munți iar bariera de vest este formată din Munții Apuseni.

Având datele de mai sus în cele ce urmează vom atinge prin analiza noastră doar acele unități geografice care se încadrează limitelor mai sus menționate.

În nord, Dealurile Feleacului pot fi incluse masivelor periferice ale Podișului Someșan. Dealurile propriu zise se impun ca o culme unitară, desfășurată pe 25 kilometri lungime, cu orientarea est-vest (*Geog. Rom.* 1987, 510). Versantul sudic, prelung, desfășurat pe 10-14 kilometri lățime, este secționat de către vai cu regim permanent: Racilor, Micusului și Hășdatelor. Având caracterul unui complex depresionar de eroziune, Dealurile Feleacului se subdivid în mai multe depresiuni (Depresiunea Vlaha, Depresiunea Hășdatelor etc.).

Spre sud, Depresiunea Transilvaniei este continuată de Câmpia Transilvaniei. Influența antropică în structura geografică a regiunii, intensificată până la degradarea componentei silvestre și extinderea pajiștilor și a culturilor cerealiere a dus la folosirea denumirii de *câmpie* (*Geogr. Rom.* 1987, 541). Partea nordică și nord-estică se înfățișează ca o regiune de dealuri cu cele mai mari înălțimi (600-650 metri) și pante abrupte, partea sudică se caracterizează prin altitudini mai coborâte de aproximativ 500 metri, cu aspect de regiune colinară. Cele două bazine hidrografice care drenează câmpia la nord și la sud, bazinul Someșului, respectiv bazinul Mureșului, au dat naștere celor două subunități: Câmpia Someșană și Câmpia Mureșană. Cea din urmă are altitudinea medie cuprinsă între 350 și 450 metri cu maxime de 550 metri. Partea ei mediană are aspect de arie colinară cu orientări nedefinite ale culmilor, marginile fiind dominate de interfluvii prelungi, late, cu asimetrie pronunțată (*Geog. Rom.* 1987, 555).

A treia subunitate, Podișul Târnavelor, cuprinde: Dealurile Târnavei Mici, Podișul Hartibaciului și Podișul Secașelor. O înclinare generală a Dealurilor, sau Podișului, Târnavei Mici de la est, altitudini de 600-650 metri, spre vest, altitudini de 500 metri, și de la sud, altitudini de 650 metri, la nord, cu altitudini de 480 metri, se poate observa și prin orientarea generală a cursurilor râurilor, vest-sud-vest (*Geog. Rom.* 1987, 567). Cea mai mare parte din teritoriu este dominată de relieful de creste, datorită rocilor dure ce intră în componența scoarței terestre, dar regăsim și văi largi, cursuri terasate, numeroase interfluvii (*Geog. Rom.* 1987, 569).

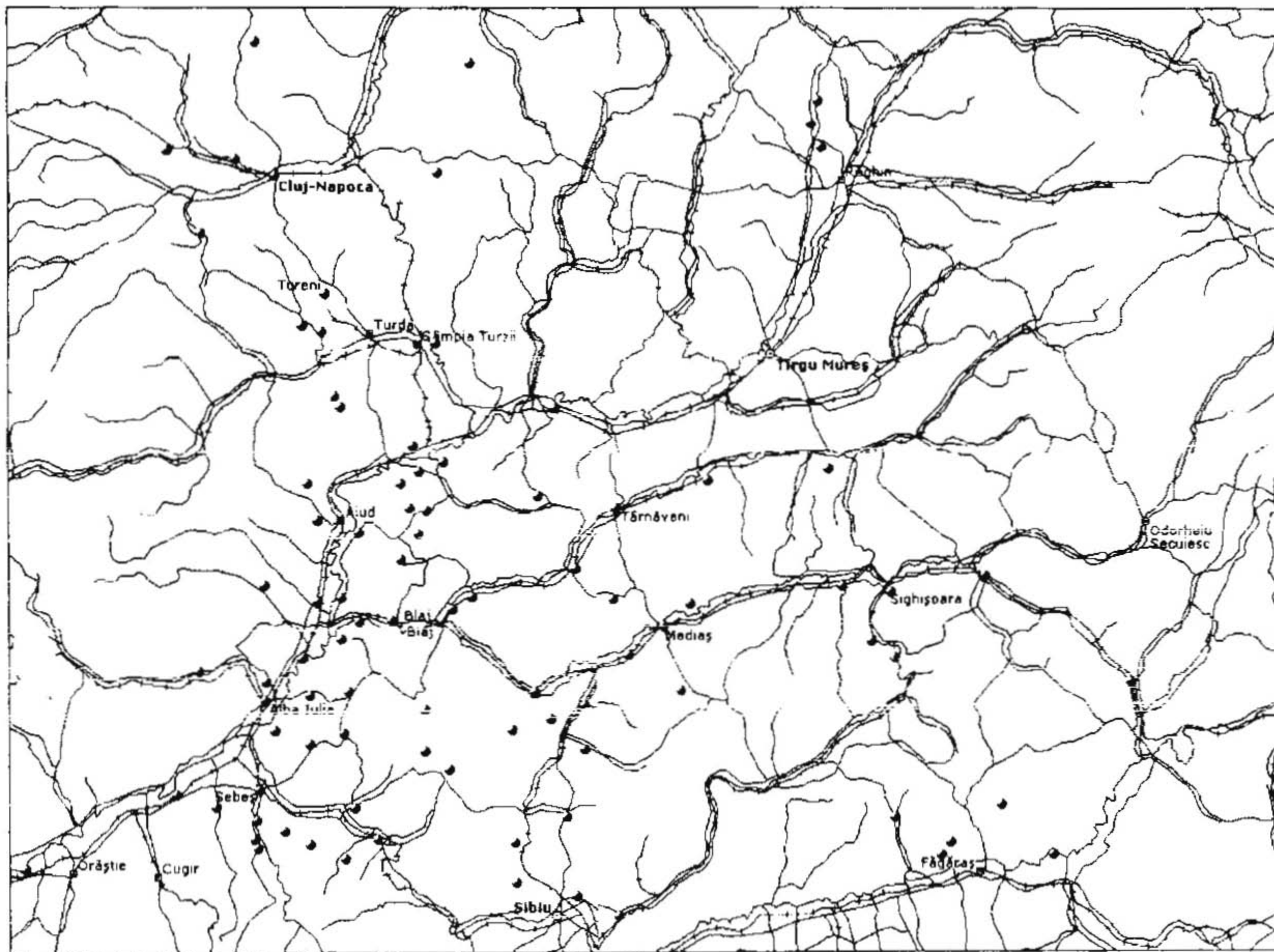

Fig. 1. Harta principalelor localități cu descoperiri aparținând culturii Petrești

Dealurile Târnavei Mici sunt delimitate la nord de Câmpia Transilvaniei prin valea largă a Mureșului, care se impune nu numai ca o linie de demarcație ci mai mult ca o individualitate geografică aparte a acestui teritoriu (*Geog. Rom.* 1987, 577). Mureșul s-a adâncit cu 150-200 metri în suprafața de eroziune și-a creat o vale largă, 10 kilometri la nivelul teraselor superioare, fundul culoarului fiind de 1000-3000 metri. Valea taie zonele cutate formând astfel numeroase meandre. Ajuns în zona anticlinalelor Mureșul își îngustează valea, pantă longitudinală și viteza de scurgere a apei cresc. În sinclinale procesele se inversează având loc aluvionari locale (POSEA 1976, 333). Meandrarea oferă posibilitatea întemeierii de așezări în bucla interioară (POSEA 1976, 221). Terasele largi și netede (*Geog. Rom.* 1987, 577) s-au dezvoltat inegal pe cele două părți ale râului, fiind mai accentuată în partea stângă (8-9 nivele). Condițiile specifice postglaciarului favorizează eroziunea laterală, acumularea și înălțarea patului de aluviuni. Toate caracteristicile luncii Mureșului, fizionomice, structurale și de extindere, sunt condiționate de modificările raportului dintre debitul solid și debitul lichid, de variațiile sezoniere și accidentale ale regimului de scurgere (*Geog. Rom.* 1983, 153).

Situat în sud-estul Târnavelor și vestul Viștei, constituie treapta cea mai coborâtă a întregului Podiș al Transilvaniei (300 - 500). Această subunitate are aspectul unui platou suspendat, cu o suprafață ușor vălurită și drenată de Secaș cu micii săi afluenți.

Privit în ansamblu, culoarul Mureșului se prezintă ca o arie depresionară cu certe caractere subcarpatice .

Depresiunea Brașovului, din punct de vedere generic corespunde unui sistem de grabene ce au apărut la sfârșitul Pliocenului în urma prăbușirii unei mase a Carpaților Curburii. Relieful depresiunii este format din trei trepte concentrice:

- treapta înaltă de 550-600 metri cu măguri și coline piemontane;
- treapta mijlocie a șesurilor piemontane fragmentate de râuri;
- treapta joasă cu văi și lunci.

Depresiunile sudice, a Sibiului și Apoldului, sunt drenate de Cibin respectiv Secaș, având aspectul unor coline dispuse în trepte dinspre munți spre zona de podiș (ROȘU 1973, 332).

Rețeaua hidrografică

Depresiunea Transilvaniei este bogată în ape de suprafață sau subterane. Rețeaua de ape curgătoare este densă aici avându-și cursul superior și/sau mijlociu cea mai mare parte a râurilor din grupa vestică. Apele sunt colectate în marea lor majoritate de râul Mureș, ce domină această unitate geografică.

Având obârșia în dreptul comunei Izvorul Mureșului (Depr. Giurgeului), la altitudinea de 850 metri, acest are un curs (în România) de 768 kilometri cu un bazin hidrografic ce acoperă 27830 km². Din cele trei sectoare cel mijlociu, care trece prin Pod. Transilvaniei, este cel mai întins și aici primește cei mai mulți afluenți. Afluenții de dreapta sunt: Arieșul, Aiudul, Geoagiul, Valea Teiușului, Valea Gălzii, Cricăul, Ampoiul și Vințul. Afluenții de stânga: Târnava, Sebeșul, Pianul, Cugirul, Streiul, etc..

Depresiunea Brașovului este o mare piață de adunare a apelor cu un regim ce depinde de particularitățile zonelor montane înconjurătoare (ROȘU 1973, 231).

Clima

Definit ca o perioadă caldă, interglaciară, Holocenul reprezintă intervalul recent din evoluția geologică a Pamântului (TOMESCU 1998, 235). Deși s-a utilizat pentru Holocen termenul de *optimum climatic* cercetările au furnizat date ce o fragmentează permițând obținerea unei imagini mult mai complexe și mai detaliate asupra evoluției climatei (TOMESCU, 1998, 269).

Aceste variații au stat la baza evoluției florei și faunei, a variațiilor nivelului marilor și oceanelor, a evoluției omului și a relațiilor sale cu mediul (TOMESCU, 1998, 235).

Conform primei divizări bioclimatice Holocenul se prezintă astfel: clima pinului; clima stejarului și clima fagului.

Pe baza analizelor palinologice s-a realizat o altă împărțire:

- perioada de apropiere a timpului călduros;
- perioada de culminare a timpului călduros;
- perioada de descreștere a căldurii (CÂRCIUMARU 1999).

Datările absolute (PAUL 1992, 132) au oferit posibilitatea încadrării culturii Petrești Subatlanticului, fază a Holocenului ce se caracterizează prin veri scurte, reci și umede (CÂRCIUMARU 1999, *passim*).

Vegetația

Zonarea palinologică realizată de Pop în 1933 scoate în evidență fagul ce a dominat în Subatlantic (TOMESCU 1998, 245).

Reconstituirea paleomediului specific perioadei și zonei aflate în discuție este foarte dificilă din lipsa analizelor specifice. La Pianu de Jos-Podei s-au descoperit în cadrul unor locuințe urme de frunze și crengi imprimate pe chirpici. Aceste urme atestă existența aici a stejarului, fagului, teiului, arțarului și ulmului, arbori specifici zonei de climă temperată (PAUL 1992, 133).

Solurile

Specifice Depresiunii Transilvaniei sunt solurile brune de pădure, podzolice argilo iluviale, cernoziomurile levigate, pseudorendzine, soluri negre de pădure, etc. marea lor majoritate soluri fertile ce reflectă diversitatea formelor de relief. Zonalitatea pedogeografică este rezultatul influenței lanțului carpatic în conjurător:

- centru-vest: cernoziomuri levigate;
- centru: soluri silvestre brune;
- margine: podzolice argiloiluviale cu areale mai dezvoltate în sud, est și nord (FLOREA și colab. 1968, 442). În zonele de luncă domină solurile specifice de luncă .

Concluzii:

Comunitățile umane, inclusiv cele preistorice, au nevoie de un mediu fizic, geo-climatic concret, cu specificul și resursele sale la care se adaptează și pe care îl antropizează (CIUTĂ 1996, 9). Pentru epoca neolitică și neo-eneolitică interdependența dintre factorii de mediu și gradul de dezvoltare social-economică este foarte strânsă (GLIGOR 2000, 144). Stabilirea unor specificități pe plan social și cultural depinde de cantitatea informațiilor, generale și speciale, oferite de cercetările arheologice. Pentru cercetarea habitatului petreștean, lipsa acestor informații reprezintă o piedică în abordarea acestor probleme.

Cele afirmate anterior ilustrează asemănarea specificului geo-climatic din neo-eneolitic cu cel actual.

Stabilirea într-un anumit cadru natural urmărește prin urmare obținerea unui mediu propice dezvoltării comunităților. Comunitățile petreștene nu s-au abătut de la modelul eneolitic privind amplasarea așezărilor. Pentru aceștia apropierea de o sursă de apă era vitală, apa fiind necesară atât omului cât și animalelor. Zona depresionară a Transilvaniei, cu o rețea hidrografică bogată, oferă condiții optime în acest sens.

Comunitățile culturii Petrești s-au stabilit în prima fază mai ales pe terasele joase ale Mureșului în special, dar și ale afluenților lui, ocupând spații mici. Așezările din această fază sunt de mici dimensiuni. Odată cu evoluția în timp a acestor comunități și legat strict de creșterea demografică, au populat și terasele mijlocii și mai înalte ale acestor râuri inclusiv dealurile din apropiere (Paul 1992, 17). dezvoltare maximă cunosc aceste comunități în ultima fază ilustrată de numărul mare de așezări, întinderea și grosimea stratului arheologic.

IZABELA BĂBUȚ
Universitatea „1 Decembrie 1918”
Alba Iulia

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- CÂRCIUMARU 1999 - M. Cărciumaru, *Evoluția omului în cuaternar*, București, 1999.
 CIUTĂ 1996 - M. Ciută, *Influența neoliticului timpuriu în Depresiunea Brașovului*, în *Corviniana*, II, 1996, 9-19.
 CUCU 1974 - V. Cucu, *Geografia* 1974.
 FLOREA și colab. - N. Florea, I. Munteanu, C. Rapaport, C. Chițu, M. Opriș, *Geografia solurilor României*, București, 1968.
 Geog. Rom. 1983 - *Geografia României. Geografia*
 Geog. Rom. 1987 - *Geografia României. Carpații Românești și Depresiunea Transilvaniei*, (vol. III), 1987.
 GLIGOR 2000 - M. Gligor, *Relația cadru geografic-habitat. culturii Petrești din bazinul Mureșului Mijlociu*, în *Apulum*, XXXVII/1, 2000, 133-150.
 MAC 1988 - I. Mac, *Geografie ActaMN*, XXIV-XXV, 1987-1988, 867-871;
 MIHĂILESCU 1969 - V. Mihăilescu, *Geografia*
 PAUL 1992 - I. Paul, *Cultura Petrești*, București, 1992.
 ROȘU 1973 - Al. Roșu, *Geografia*
 TOMESCU 2000 - M. Tomescu, *Holocenul - date cronologice și climatice*, în *Cercetări Arheologice*, XI, I, 1998 - 2000, 235 - 270.

MAN AND ENVIRONMENT IN PETREȘTI CULTURE

SUMMARY

Human community, and especially a prehistoric one, can exist just in a concret fizico-geografic environment. This environment is adapted and transformed by these communities depending on their social-economic development.

This paper illustrates the manner which the geoclimatic and geohydrologic condition influenced the life style and the choice of the settlements of the Petrești communities.

The Transilvania Depression has all the characteristics of a populated zone by these communities.

EXPLANATION OF FIGURE

Fig. 1. Map of the main localities with discoveries belonging to Petrești culture in: Transilvania Depression, Brasov Depression and Sibiului Depression.